

Slægtsforskning

Af JØRGEN MILTERSEN

SLÆGTSFORSKNING er spændende som en kriminalroman. Er man først begyndt at hige og søge i de gamle kirkebøger efter sine forfædre, er det ikke let at få holdt op, og når man har fundet navne og årstal, går man til de kilder, der måske kan fortælle noget om manden eller kvinden bag navnet.

Kirkebøgerne er slægtsforskerens vigtigste kilde. I det sydlige udland havde man kirkebøger fra 1400-årene. De blev indført af den katolske kirke - først og fremmest med det formål at hindre, at beslægtede giftede sig. Det gjaldt også åndeligt beslægtede, for eksempel faddere. Efter reformationen var kirkebøgerne i Tyskland et vigtigt middel til at undgå gendåb.

Sognepræsten i Hjordkær i Aabenraa provsti begyndte efter inspiration sydfra at føre kirkebog i 1573. Det er Danmarks første kirkebog. I flere sønderjyske sogne fulgte man eksemplet fra Hjordkær, men først under Christian IV blev kirkebøger almindelige i Danmark. Forordninger fra 1645-46 pålagde ikke blot præsterne at føre kirkebog, men også at sørge for at holde kirkegængerne vågne under gudstjenesten. Det hed i forordningen til bisperne bl. a.:

”Eftersom overalt med soven i kirkerne stor disordre begås, da ville vi, at I udi hvert sogn i eders stift nogle skal tilforordne, som kan gå rundt om i kirkerne med lange kæppe at slå dem på hovedet, som sover, og således holder folket årvågen til at høre desto flittigere prædiken. Desligeste ville vi, at I præsterne udi eders stift alvorligen tilholder, at de herefter holder rigtig kirkebog ved dag og datum på, hvor mange udi deres sogne fødes, hvo dertil faddere stå, og hvor mange årlig tilsammen vies og dør; ville også, at I siden skal have god indseende med, at sådant af dem efterkommes. Såfremt nogen præst herudi forsømmelig findes, skal han dermed have forbrudt sit kald.”

Der skulle mod til at undlade at føre kirkebog efter en sådan trussel. Alligevel findes der forholdsvis få kirkebøger fra Christian IV's tid. Det behøver ikke at være et bevis på, at præsterne ikke har rettet sig efter kongens ordre. Mange kirkebøger er ødelagt ved brand, nogle på grund af forsømmelser med opbevaringen. Enkelte præster har i sindssyge ødelagt de uerstattelige optegnelser for eftertiden.

Kirkebogen blev i begyndelsen kun ført i et enkelt eksemplar, som præsten opbevarede. I den kirkebogsforordning, som havde virkning fra 1814, hed det, at der herefter skulle føres to enslydende kirkebøger: en *hovedministerialbog* af præsten og en *kontraministerialbog* af degnen. Det blev indskærpet, at disse bøger ingen sinde måtte opbevares en nat under samme tag.

Kirkebøger fra før 1814 og kontraministerialbøger derefter findes på landsarkiverne - i Viborg, Aabenraa, Odense eller København. Hovedministerialbøgerne fra tiden efter 1814 har hidtil været opbevaret hos sognepræsterne, men i 1967 bestemte kirkeministeriet, at også hovedministerialbøgerne skulle afleveres til landsarkiverne, dog først hundrede år efter, at de er udskrevet.

Kirkebøgerne er de mest eftertragtede arkivalier. Landsarkivet for Nørrejylland udleverer på et år ca. 60.000 stk. arkivalier til benyttelse på læsesalen, deraf omtrent 45.000 kirkebøger. Slægtsforskere lægger beslag på omkring 90 pct. af det materiale, der udleveres.

Nogle vil være tilfredse, hvis blot de finder navnene på enkelte af deres forfædre, men de fleste slægtsforskere ønsker at udarbejde en anetavle eller en efterslægtstavle. Ved udarbejdelsen af en *anetavle* går man ud fra en såkaldt ”proband” - en person, hvis forfædre man vil undersøge. Når man har noteret probandens navn på anetavlen, fortsætter man med forældrene og går videre til de fire bedsteforældre. Ved man, hvornår og hvor bedsteforældrene døde, vil man som regel kunne finde tilbage til, hvornår de er født og døbt. Ved fødslen er forældrenes navne normalt opført. På den måde fortsætter man tilbage i tiden. Lykkes det at finde navnene på tipoldeforældrene, har man de eftertragtede 16 aner.

Det er en sport at fortsætte tilbage i tiden, indtil kirkebøgerne slipper op. Ret meget længere tilbage i tiden end omkring året 1700 skal man ikke regne med at kunne komme, når det drejer sig om bondeslægter. Derimod kan borgerslægter ofte føres tilbage til omkring 1650 - adelslægter endnu længere tilbage.

Mens man ved udarbejdelsen af anetavlen begynder i nutiden og går tilbage, må man gå modsat vej, når man vil udarbejde en *efterslægtstavle*. Man kan for eksempel begynde med sine bedsteforældre og opføre deres børn, børnebørn o.s.v. Vil man udarbejde en tavle over sin oldefars efterslægt, vil den som regel komme til at omfatte betydeligt flere navne.

Der findes forskellige måder at opstille en efterslægtstavle på. Ved anvendelse af *indrykningssystemet* er det vigtigste princip førstefødselsretten. Man begynder med det ældste barn og hele dets efterslægt, fortsætter med det næstældste barn og hele dets efterslægt o.s.v. Systemet har navn efter, at man begynder helt ude til venstre med stamfaderen og rykker til højre for hver generation.

Et andet system er den *generationsvise* opstilling, hvorefter man gør generationerne færdige i sammenhæng. Eksempler på begge opstillingsformer vil man kunne studere nærmere i slægtshistoriske håndbøger.

Uanset, hvilket system man vælger, må man væbne sig med tålmodighed. Det kan tage lang tid at finde slægtens navne i kirkebøgerne, og der er faldgruber undervejs. En af dem er de skiftende efternavne. Før i tiden kom for eksempel Jens Hansens søn til at hedde Jensen til efternavn. Først i 1828 blev det bestemt, at hvert barn ved dåben ikke alene skulle benævnes ved sit fornavn, men også ”ved det familie- eller stamnavn, som det i fremtiden bør bære.”

En anden vanskelighed er, at nogle havde flere efternavne og måske blev kaldt noget helt andet. Lærer Torsten Balle, Thorsted, har i tidligere årbøger redegjort for disse forhold og har nu bl. a. dette nye eksempel fra Thisted:

Jens Lomborgs søn får ved dåben navnet Christian Lassen. Senere kan man i forskellige kilder - også

kirkebogen - finde ham under navnene Christian Lassen Jensen, Christian Lassen Lomborg, Christian Lassen Jensen Lomborg, og forvirringen bliver fuldstændig, når man finder ud af, at han oftest kaldes Christian Werth eller Christian Wath. Werth er moderens efternavn, ofte forkortet til Wath.

Før i tiden blev børnene i regelen kun døbt med fornavne, og hvis der ved dåben blev tilføjet efternavn, var det ikke faderens, men den persons navn, som barnet var opkaldt efter. Dette navn blev oftest barnets efternavn. Man kunne også bruge et erhvervsnavn som efternavn, for eksempel Møller, Smed, Snedker, Hattemager.

Hvis det kniber at finde ønskede oplysninger i kirkebøgerne, vil man i *folketællingslisterne* have mulighed for at finde, hvad man søger. Disse lister opbevares på Rigsarkivet i København hvor dokumenter med tilknytning til centraladministrationen findes. Det er dog ikke nødvendigt at besøge Rigsarkivet for at finde oplysninger om folketællingerne. Hvert landsarkiv har mikrofilm af listerne fra arkivets område, på centralbiblioteket i Thisted findes film af de lister, der har interesse for egnens slægts- og lokalhistorikere, ligesom der findes afskrift eller film af en del af Thistedes kirkebøger på det byhistoriske arkiv, der har til huse på centralbiblioteket.

Endvidere kan *skifteprotokollerne* være til hjælp. I skifteprotokoller kan man efter en mands eller kvindes død finde navnene på hans efterladte og en opgørelse over hele boet, hvis der er umyndige arvinger blandt de efterladte. Ældre skifteprotokoller findes på landsarkiverne, de yngre på dommerkontorerne.

Mange andre arkiver end landsarkiverne og Rigsarkivet står til rådighed for forskere. *Hærens Arkiv* i København rummer blandt andet oplysninger om faldne og sårede i krigene 1848 og 64, strafferegister, kartotek over officerer, lægdsbetegnelser med videre.

Erhvervsarkivet i Århus har materiale fra handels-, industri- og håndværksvirksomheder, og i Aalborg findes et *udvandrersarkiv* med oplysninger om dem, der rejste udenlands for at prøve lykken - først og fremmest Amerika. Materiale til belysning af danske udvandreres historie kan fra arkivet i Aalborg sendes til udlån gennem *centralbibliotekerne*, som også på anden måde kan være slægtsforskere til megen nytte. I de sidste år er dertil kommet *byhistoriske arkiver* med mange værdifulde oplysninger om tidligere borgere.

Mange andre kilder står til rådighed for slægtsforskerne. Der findes flere bøger, som giver indblik i systematikken ved slægtsforskning, og i mange bøger og tidsskrifter vil man kunne finde oplysninger om mere kendte slægter.

Det gælder for eksempel *adelsårbogen*, hvor man blandt mange slægter kan finde "de Lasson", der fik mange efterkomme re i Han Herred og Thy. Stamfaderen var

formentlig Thøger Lassen, der virkede som slotsskriver i Viborg og var en stor ejendomsbesidder. Hans søn, Peder Thøgersen Lasson til Rødslet med flere gårde, blev adlet i 1731.

En anden kilde, hvor slægtsforskerne kan hente oplysninger, er "*Personal historisk Tidsskrift*", der i et af de sidste hæfter har haft en artikel om Slægten Nandrup fra Flade på Mors. Enkelte slægter er der skrevet hele bøger om, som det fremgår af centralbibliotekernes kartoteker.

Ingen af de her nævnte slægter har rod så langt tilbage i tiden som en af slægterne fra Koustrup i Sønderhaa. Det ældste originale dokument på landsarkivet i Viborg er et brev fra 3. december 1389. I dette brev skænker hr. Christen Munk til Kovstrup i Sønderhaa i Hassing herred sin gård til underhold for præsten, som til gengæld hver uge skal læse sjælemesser i kirken. Dette brev blev i århundreder opbevaret i Sønderhaa præstegård. Omkring 1800 kom det i bispens arkiv i Aalborg. Derfra overførtes det til Landsarkivet for Nørrejylland, der blev oprettet i 1889 med 5125 meter hyldeplads.

Landsarkivet har efter udvidelsen i 1963 fået yderligere 25.500 meter hyldeplads. Hvis hylderne blev lagt i forlængelse af hinanden, ville de kunne nå fra Thisted til Hurup. Landsarkivet har på læsesalen plads til 36 personer ad gangen. Ikke mindst på lørdage og i ferietiden er der stor tilstrømning af mennesker, der vil søge oplysning om deres slægt.

At få udnyttet de mange oplysninger, der findes på arkiverne, kræver ikke blot dygtige arkivarer og assistenter, men tillige søgende mennesker, som ikke er tilfredse med, hvad de ved i øjeblikket. Måske kan den korte vejledning, der er givet her, føre til, at de medlemmer af Historisk Samfund, som endnu ikke er begyndt at søge slægtens spor, vil få mod til at gå i gang.

Jørgen Miltersen.

Litteratur:

Albert Fabritius og Harald Hatt: "Håndbog i slægtsforskning".

Hans H. Worsøe: "Grundbog i slægtshistorie".

"Personalhistorisk Tidsskrift" og "Hvem forsker hvad", udsendt af "Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie".

"Danmarks Adels Aarbog".

"Fortid i skrift" og "Jyllands Brevkiste", udgivet af Landsarkivet for Nørrejylland.

Afskrift af Thistedes kirkebøger 1649-1700 og mikrofilm af kirkebøgerne 1700-1814 findes på Thisted byhistoriske arkiv.

Historisk Årbog 1955: "Hvad skal manden hedde" (Torsten Balle).

Historisk Årbog 1953: "Folketællinger" (Torsten Balle).

(Kilde Historisk Årbog for Thy og Mors 1971, side 77-83).